

Лекція 13

Формування психологічної готовності волонтерів до роботи з дітьми з особливими потребами.

Методичні матеріали до тренінгу

За загальною редакцією Н.О. Мамай

2016

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Загальна інформація про тренінг.....	4
Структура тренінгу.....	6
План проведення тренінгу.....	7
Хід проведення тренінгу.....	9
Додатки.....	39

ПЕРЕДМОВА

Цей тренінг був створений в рамках проекту «Наставник для дитини з обмеженими можливостями», який розпочав свою діяльність з січня 2012 року та набирає обертів і на сьогоднішній день. Проект являє собою програму соціальної адаптації для дітей з особливими потребами з вразливих соціальних груп: сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей з малозабезпечених родин. Програма спрямована на надання дітям з особливими потребами моральної підтримки небайдужих до них людей (волонтерів), які постійно відвідують дітей в інтернатах, і таким чином, стають їхніми справжніми друзями, тими, хто допомагає зорієнтуватися у дорослому житті та жити повноцінним життям.

За цією програмою волонтери щотижня відвідують дітей з обмеженими можливостями у інтернатах, та супроводжують їх під час заходів програми.

Кожна дитина хоче бути комусь потрібною, хоче мати поруч дорослу людину, яка розуміє, любить, допомагає здолати перешкоди життя, на яку можна покластися. Кожна дитина мріє буди впевненою у собі, у майбутньому створити гармонійну родину, та досягти успіху у житті. Безперечно, для цього перш за все необхідні базові знання, які, зазвичай, діти отримують у родині: це соціальна адаптація, навички профорієнтації, вміння поводитися (основи етикету), вміння доглядати за собою, своєю зовнішністю, розуміння основ гармонійного спілкування з протилежною статтю, а головне – це віра в себе та свої сили. Але що робити, якщо родина не в змозі дати дитині з обмеженими можливостями такі знання, або коли дитина з особливими потребами виховується у дитячому будинку чи школі-інтернаті? На вирішення цієї проблеми і зорієнтована програма «Наставник для дитини з обмеженими можливостями», яку розпочали факультет соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету та Громадський Благодійний Фонд «Запорізький міський конгрес інвалідів».

Мета проекту: допомогти дітям з обмеженими можливостями у соціальній адаптації через створення волонтерського руху, та надати дітям з особливими потребами з вразливих соціальних груп необхідні знання та навички для належної адаптації у самостійному дорослому житті, підвищення їх самооцінки та віри у себе, зниження рівня соціальної напруги.

Зміст проекту: програма соціальної адаптації «Наставник для дитини з обмеженими можливостями» передбачає навчання волонтерів основам взаємодії з дітьми з особливими потребами; отримання дітьми необхідних соціальних навичок через постійне спілкування з волонтерами, які щотижнево спілкуються та супроводжують їх під час проведення ознайомчих екскурсій, культурних заходів, навчальних програм. Навчання волонтерів відбувається на базі навчальної лабораторії лікувальної педагогіки факультету соціальної педагогіки та психології, а представники Благодійного Фонду організовують виїзди волонтерів в інтернати та на культурні заходи.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ТРЕНІНГ

Мета: сприяти формуванню у волонтерів психологічної готовності до роботи з дітьми з особливими потребами.

Завдання:

1. Актуалізувати для волонтерів проблеми дітей з вадами розвитку.
2. Розглянути основні поняття: «дитина з особливими потребами», «волонтерська діяльність», «реабілітація», «соціальна допомога».
3. Визначити фактори, які впливають на розвиток психологічної готовності до волонтерської діяльності з дітьми з особливими потребами.
4. З'ясувати відмінності між дітьми з обмеженими можливостями та здоровими дітьми.
5. Визначити якості волонтера, які необхідні йому для роботи з дітьми з вадами розвитку.
6. Формувати у волонтерів стійку мотивацію до роботи з дітьми з особливими потребами як необхідної складової успішної діяльності.
7. Обґрунтувати значення волонтерської діяльності в подальшому розвитку професійних якостей особистості.

Тип тренінгу: просвітницький.

Цільова група тренінгу: студенти, вчителі, вихователі, інші робітники освіти, люди, які починають працювати з дітьми і дорослими з особливими потребами.

Кількість учасників: 15-25 осіб.

Тривалість тренінгу: 10 годин – 1 раз в неділю по 2 години.

Кількість тренерів: 2 особи.

Тренінгове приміщення: простора кімната; стільці (за кількістю присутніх), розташовані колом; 4-5 столів; дошка (фліпчарт), комп'ютер, відео проектор, фільми про інтернати міста, канцелярські товари (скріпки, кнопки, булавки, ножиці, скоч та ін.).

Кожне тренінгове заняття умовно поділено на чотири частини:

Перша частина – **підготовча**. Під час проведення першої частини відбувається знайомство членів групи, встановлюється атмосфера доброзичливості в колективі. Учасники тренінгу висловлюються про свій внутрішній стан на даний момент. Також волонтери визначають своє відношення та висловлюють свої почуття до дітей з проблемами у розвитку, розповідають, де і як вони спілкувались з такими дітьми. Визначаються основні побоювання та проблеми, які можуть виникнути або виникають в процесі спілкування.

Друга частина – **теоретична**. Під час проведення другої частини відбувається інформування волонтерів про основні категорії дітей з проблемами у розвитку (сліпі, глухонімі діти; діти з ДЦП; діти з розумовою відсталістю та ін.). Ведучий розповідає про основні психологічні особливості дітей із виділених груп; як відбувається соціалізація та реабілітація таких дітей, які труднощі при взаємодії є у таких дітей з іншими членами суспільства.

Третя частина – **практична**. На цьому етапі проводяться тренінгові вправи, метою яких є більш повне розуміння проблем дітей з вадами розвитку. Відбувається обговорення шляхів допомоги, які можуть запропонувати волонтери.

Четверта частина – **заключна**. Це етап підбиття підсумків. Відбувається обговорення конкретних проблем в спілкуванні, які були виділені членами групи; відпрацювання правильних стилів поведінки. Проводяться вправи на знаття емоційної напруги, рефлексія тренінгу від кожного учасника. Завершує тренінг процедура прощання.

СТРУКТУРА ТРЕНІНГУ

Заняття 1.

Мета: знайомство учасників тренінгу та надання первинної інформації про волонтерський рух.

Інформаційний блок: «Що таке тренінг?»

Взагалі термін «тренінг» (від англ. – train, training) в українській мові має ряд тлумачень: виховання, навчання, підготовка, тренування. Тренінг – це інтенсивна форма навчання, яка спрямована на формування та обробку конкретних практичних навичок. Це, безумовно, є головною перевагою тренінгу перед традиційними формами навчання, такими як лекції, семінари та ін. Якою б не була цікавою та захопливою лекція, якими б якими та гарними не були матеріали, вони залишаються тільки теоретичними знаннями доти, доки не будуть застосовані на практиці. Адже навіть найновіша інформація залишається непотрібною, якщо вона практично не використовується.

Тренінг створює сприятливу атмосферу, де кожен з учасників з легкістю «проживає» різноманітні ситуації та набуває нового досвіду, котрий згодом трансформується в навичку. Допомога та увага інших учасників дають змогу об'єктивно оцінити ситуацію та швидше зрозуміти, які особистісні якості та професійні навички необхідно розвивати. Під час роботи в тренінгу можна моделювати різноманітні ситуації, які максимально наближені до дійсності. Це дає відчуття реального життя. А згодом усі навички з успіхом застосовуються на практиці. Це досягається за допомогою проведення різноманітних ділових ігор, рольових вправ з аналізом дій учасників.

В кожній тренінговій групі є свої правила, котрих повинен дотримуватися кожен учасник. Ми запропонуємо вам деякі правила і якщо ви будете з ними згодні, ми їх запишемо, якщо ні – обґрунтуйте, чому вам не подобається це правило і якщо учасники будуть з вами згодні, ми його анулюємо. Також можете запропонувати інші варіанти правил, і якщо група підтримає, ми впишемо їх в наш перелік!

Основні правила групи:

1. Не запізнюватися.
2. Дотримуватися конфіденційності життя групи.

3. Намагатися бути активним учасником того, що відбувається.
4. Не відмовлятися від права сказати «ні», а також від права самому (самій) вирішувати, як поводитися в тій чи іншій ситуації.
5. Буди відвертим.
6. Мати право отримувати підтримку, допомогу зі сторони групи.
7. Намагатися слухати не перебиваючи.
8. Висловлюватися від свого імені і про те, що сприйнято, проаналізовано та відбувається тут і зараз.
9. Не говорити про присутніх в третій особі.
10. Вимкнений стільниковий телефон.

Вправи на знайомство учасників.

Вправа 1. Кожен із учасників групи називає своє ім'я та найбільш яскраву подію, яка з ним трапилась за останні 10 днів.

Вправа 2. Перший учасник називає три імені, одне власне (за паспортом); друге – ім'я або прізвище, яке йому не подобається, коли його так називають; третє – яке йому подобається більш за все. Наступні учасники роблять те ж саме, тільки при цьому називають всіх попередніх, вибираючи одне з імен, яке вони чули.

Ведучий може відмітити:

яка самооцінка певних учасників;

їх можливий соціальний статус;

як відносяться інші учасники групи до цієї людини (називаючи її ім'ям, яке подобається або навпаки, не подобається).

Інформаційний блок: «Волонтерський рух».

Проведення анкетування волонтерів.

Учасникам роздаються анкети, які їм необхідно заповнити.

Анкета волонтера

1. П.І.Б. _____
2. Телефон _____

3. Адреса _____
 4. Телефон близької особи на випадок непередбачуваної події _____

НАВИЧКИ ТА ІНТЕРЕСИ

Чи маєте ви хобі, улюблене заняття у вільний час _____

Чи маєте ви досвід волонтерської діяльності _____

Яким типом волонтерської діяльності ви найбільш зацікавлені:

- індивідуальна робота з клієнтом
- робота зі штатними співробітниками як помічник
- навчання, виконання індивідуальних проєктів
- групова робота з клієнтами
- проведення публічних виступів, презентацій
- інше (що саме)

Які ваші якості можуть бути використані у волонтерській діяльності _____

Які навички ви можете використати у волонтерській діяльності _____

Яку інформацію про волонтерський рух ви хотіли б отримати на наших заняттях _____

Дякуємо за співпрацю!

Після закінчення заповнення анкет, тренер пропонує наступні питання для обговорення:

Які якості особистості можуть бути використані в роботі з дітьми з особливими потребами;

Які почуття можуть переживати волонтери;

Що саме приваблює людину у волонтерській діяльності;

Вправа 3. Самопрезентація.

Учасникам тренінгу пропонується по черзі назвати своє ім'я, а потім придумати свою емблему (чому він вибрав саме її), девіз, розповісти про своє хобі і сказати про свою мрію.

Емблема (символ)	Хобі
Девіз (гасло)	Мрія

Підведення підсумків.

Що нового і корисного для себе ви взяли з цього заняття?
Яка частина заняття була для вас найбільш цікавою, чому?

Заняття 2.

Мета: ознайомлення волонтерів з сутністю понять «дитина-інвалід», «інвалідність», «дитина з особливими потребами»; визначення якостей, необхідних волонтеру для роботи з дітьми з особливими потребами.

Вправи на інтеграцію групи.

Вправа 1. Учасникам тренінгу пропонується назвати своє ім'я та підібрати до першої літери імені позитивну якість, якою повинен володіти волонтер. (Наприклад, Ганна – гідність, Дарина – доброта та ін.)

Вправа 2. Учасники об'єднуються в дві групи. Кожна із груп – «гусинь». Учасникам пропонується придумати оригінальні рухи «гусені» і презентувати ці рухи іншій групі.

Інформаційний блок: «Дитина з особливими потребами».

Діти з особливими освітніми потребами це новий термін; виникає, як правило, у всіх країнах світу при переході від унітарного суспільства до відкритого цивільного, коли суспільство усвідомлює потребу відобразити в мові розуміння прав дітей з порушеннями в психофізичному розвитку, відношення до них.

Даний термін покликаний витиснути із широкого вживання терміни «аномальні діти», «діти з порушеннями в розвитку», «діти з відхиленнями в розвитку» і терміни, що їх конкретизують, (ідіот, даун, спастик, дизартрик і ін.) як терміни, що вказують на ненормальність, неповноцінність людини.

Підтверджуючи відмовлення суспільства від розподілу людей на повноцінну більшість і неповноцінну меншість, новий термін закріплює зсув акцентів у характеристиці цих дітей з недоліків, порушень, відхилень від норми на фіксацію їхніх потреб в особливих умовах і засобах освіти, вказує на відповідальність суспільства за виявлення і реалізацію цих потреб.

Термін «діти з особливими освітніми потребами» використовується як у широкому соціальному, так і в науковому контексті. У науковому контексті даний термін важливий тому, що він орієнтує дослідників на «проникність» границь між науками про аномальну і нормальну дитину, тому що дітьми з особливими освітніми потребами можуть бути як діти з психофізичними порушеннями, так і діти, що не мають таких. В останньому випадку особливі освітні потреби можуть бути обумовлені соціокультурними факторами.

Незважаючи на те, що даний термін з'являється в нашій країні пізніше, ніж у США і країнах Західної Європи, його введення в побут вітчизняної науки не можна кваліфікувати як пряме запозичення західного терміна «діти з особливими потребами» („Children with Special Needs”). Зміст терміна «діти

з особливими освітніми потребами» відбиває традиційне для вітчизняної дефектології розуміння дитини з порушеннями в розвитку як дитини, що потребує «обхідних шляхів» досягнення тих задач культурного розвитку, що в умовах норми досягаються укоріненими в культурі способами виховання і прийнятими в суспільстві засобами масової освіти.

Сучасні наукові представлення дозволяють виділити загальні для різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку особливі освітні потреби.

В аспекті часу початку фахової освіти – потреба в збігу початку цілеспрямованого навчання з моментом визначення порушення в розвитку дитини. Так, якщо порушення слуху чи зору виявлено наприкінці першого місяця життя дитини, то і спеціальне навчання повинне починатися в перші місяці життя. Українська небезпечна ситуація, коли після виявлення первинного порушення в розвитку всі зусилля дорослих спрямовані винятково на спробу лікування дитини, реабілітацію тільки засобами медицини.

В аспекті змісту освіти потреба у введенні спеціальних розділів навчання, що не присутні в змісті освіти дитини, що нормально розвивається (наприклад, заняття з розвитку зорового сприйняття мови в глухих дітей, розділи з побутового орієнтування для сліпих, сліпоглухих і розумово відсталих дітей, розділи з формування механізмів свідомої регуляції власної поведінки і взаємодії з оточуючими людьми та ін.).

В аспекті методів і засобів навчання – потреба в побудові «обхідних шляхів», використанні специфічних засобів навчання, більш диференційованому, «покроковому» навчанні, ніж цього вимагає навчання нормальної дитини (наприклад, використання дактилології і жестової мови при навчанні глухих, рельєфно-крапкового шрифту Брайля при навчанні сліпих, значно більш раніше, ніж в нормі, навчання глухих дітей читанню і письму і т.п.).

В аспекті організації навчання – потреба в якісній індивідуалізації навчання, в особливій просторовій і тимчасовій організації освітнього середовища (так, наприклад, діти з аутизмом мають потребу в особливому структуруванні освітнього простору, що полегшує їм розуміння змісту, що відбувається, що дає їм можливість пророчити хід подій і планувати свою поведінку).

В аспекті границь освітнього простору – потреба в максимальному розширенні освітнього простору за межі освітньої установи.

В аспекті тривалості освіти потреба в пролонгованості навчання і вихід за рамки шкільного віку.

В аспекті визначення кола людей, що беруть участь в освіті, і їхньої взаємодії – потреба в погодженій участі кваліфікованих фахівців різних профілів (спеціальних психологів і педагогів, соціальних працівників, лікарів різних спеціальностей, психофізіологів і ін.), у включенні батьків проблемної дитини в процес її реабілітації засобами освіти, створеними фахівцями. Складаються підходи до подальшої диференціації поняття «особливі освітні потреби». Виділяються такі терміни, як «особливі освітні потреби різних

категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку»; «загальні освітні потреби різних категорій дітей стосовно задач і етапів розвитку»; «варіанти особливих освітніх потреб конкретних дітей стосовно різних етапів розвитку й індивідуальних освітніх маршрутів» та ін.

Розрізняють такі обмеження дитячої життєдіяльності. Діти з:

- порушеннями слуху і мови (глухі, слабчуючі, логопати);
- порушеннями зору (сліпі, слабозорі);
- порушеннями інтелектуального розвитку (розумово відсталі, з затримкою психічного розвитку);
- порушеннями опорно-рухового апарату;
- з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, ДЦП з розумовою відсталістю та ін.);
- хронічними соматичними захворюваннями;
- психоневрологічними захворюваннями.

Показниками для інвалідності у дітей є патологічні стани, які розвиваються при уроджених, спадкових, набутих захворюваннях та після травм. Питання про встановлення інвалідності розглядаються після проведення діагностичних, лікувальних та реабілітаційних заходів. Рішення про визначення дитини (підлітка) інвалідом в Україні приймають республіканська, обласна, міські, спеціальні дитячі лікарні та відділення (ортопедо-хірургічне, відновного лікування, неврологічне, психіатричне, туберкульозне, оталарингологічне, офтальмологічне, урологічне, неврологічне та ін.). Рішення спеціалістів фіксується у карточці стаціонарного хворого, консультативному висновку або витягу з історії хвороби. Консультативний висновок (витяг) видається на руки батькам (опікуну) дитини (підлітка) – інваліда для лікарсько-контрольної комісії (ЛКК) лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання дитини. Медичний висновок оформлюється ЛКК дитячих лікувально-профілактичних закладів.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Здоров'я	це стан фізичного, психічного та соціального благополуччя, високої працездатності й соціальної активності людини. (ВООЗ, 1948)
Дитина-інвалід	це особа яка внаслідок хронічних захворювань, вроджених чи набутих порушень у розвитку має обмеження у життєдіяльності, перебуває в особливо складних і надзвичайних умовах і має особливі потреби у розвитку психофізичних можливостей, природному сімейному оточенні, доступі до об'єктів соціального оточення і засобів комунікації, соціалізації та самореалізації.
Дитина з особливими	це особа віком до 18 років, у якій спостерігаються різноманітні порушення центральної нервової системи

потребами	(ДЦП); порушення функціонування окремих або декількох аналізаторів або органів (зору, слуху, мовні порушення). (Першко А.А.)
Людина з обмеженими можливостями	особа, яка не здатна виконувати певні обов'язки або функції внаслідок особливого фізичного, психічного стану чи недуги. (Харді І., Будапешт, 1988)
Людина з особливими потребами	особа, яка внаслідок порушення здоров'я, потребує спеціальних умов для організації сімейного та соціального оточення і самореалізації.
Інвалід	особа, яка має порушення здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, обумовлене захворюванням, наслідками травми чи дефектами, що призводять до обмеженої життєдіяльності, й потребує соціального захисту (Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні).
Інвалідність	це обмеження у можливостях, що обумовлені фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють людині бути повноцінно інтегрованою в суспільство й брати участь в його житті на рівних умовах з іншими.

Робота в групах.

Учасники тренінгу розподіляються на 2 групи. Кожна з груп отримує завдання: на двох аркушах А-4 написати відмінності (якості) дитини з особливими потребами та здорової дитини. Обговорення.

Індивідуальне завдання.

Кожен учасник має запропонувати ті якості та почуття, які мають бути у волонтера під час роботи з дитиною з особливими потребами. Тренер записує всі пропозиції на дошці після чого група виділяє основні (5-7 якостей) волонтера.

Вправа на активізацію та зняття емоційного напруження «Поміняйтесь місцями ті, хто...».

Тренер пропонує учасникам тренінгу зіграти в гру «Поміняйтесь місцями ті, хто...». Він називає позитивні якості волонтера, а учасники, які вважають що їм притаманні ці якості, міняються місцями.

Робота в групах.

Учасники тренінгу розподіляються на 2 групи. Завдання групам – написати якості або почуття, котрі можна назвати негативними в роботі з дітьми з особливими потребами. По черзі групи презентують ці якості, тренер записує їх на дошці, а ті, що повторюються, підкреслює. Після цього

починається обговорення цих якостей і того, як вони можуть вплинути на дитину з особливими потребами.

Вправа «Йдемо наосліп».

Учасники тренінгу об'єднуються по парах за допомогою кольорових стрічок; одному з пари зав'язують очі, а інший допомагає йому пройти маршрут з перепонами. Потім ролі міняються. Після виконання вправи учасники обговорюють, що вони почували, коли були сліпими і коли поводитися.

Заклучна частина.

Передайте свої враження за допомогою незакінченої фрази:

«Мені було..., тому що...»

Як одержані знання можуть придатися в роботі з дітьми з особливими потребами?

Заняття 3.

Мета: ознайомити волонтерів характеристикою дітей зі зниженим інтелектом; виявлення потреб та проблем людей зі зниженим інтелектом.

Вправи для розминки та інтеграції групи.

Вправа 1. «Комплімент». Ведучій тренінгу пропонує учасникам сісти в коло і сказати один одному комплімент за допомогою м'яча. До кого попаде м'ячик, повинен сказати комплімент любому члену групи і перекотити м'яч до нього.

Вправа 2. Учасникам тренінгу роздаються картки з назвами предметів. Одна людина заходить в «хатинку», а інша повинна вмовити її впустити в «хатинку». При цьому, другий учасник намагається знайти схожі якості предмета, які написані в його картці з предметом, який написаний в картці першої особи. В свою чергу, перший учасник вирішує, пустити в «хатинку» другого учасника чи ні.

Інформаційне повідомлення: «Характеристика дітей з інтелектуальними порушеннями».

Є дві причини виникнення цієї вади. Перша пов'язана з порушеннями функціонування центральної нервової системи. Вони можуть бути і генетично зумовленими, а частіше спричинені різними хворобливими ураженнями дитячого організму в цілому чи нервової системи зокрема. Це і різні хвороби матері, інфекції, вплив токсичних речовин під час вагітності, які порушують розвиток плоду. Не менш згубно можуть вплинути і тривалі захворювання дитини в ранньому віці, особливо в першій рік життя.

Звичайно, по-різному позначаються на стані нервової системи загальні захворювання: серцево-судинні, апарату травлення, органів дихання і такі, що уражають безпосередньо мозок. Якщо перші призводять до так званих функціональних розладів в роботі нервової системи, насамперед знижують нервову витривалість, активність дитини, то другі зумовлюють певні відхилення у розвитку окремих систем головного мозку, і їх неправильне функціонування буває більш вираженим і стійким.

Друга причина затримки психічного розвитку дитини – недоліки виховання. І тут потрібно пам'ятати таку важливу річ: дитина народжується з дуже незрілою нервовою системою, у неї є тільки більші чи менші задатки для майбутнього психічного розвитку, що відбувається вже після народження, в процесі спілкування з людьми. Тому значення виховання для розвитку дитячої психіки настільки велике, що його хибність може зруйнувати і прекрасні задатки здорової дитини, і навпаки – дбайлива, послідовна робота над вихованням і розвитком дитини з певними розладами нервової системи ніколи не буває марною і дає щедрі плоди.

Розумова відсталість може бути помітною на перших роках життя. Іноді вона проявляється лише в дитячому садку під час вступу до школи чи навіть після деякого періоду навчання в ній.

Це залежить від ступеню порушень психофізичного розвитку. Найлегший ступінь – дебільність, середній – імбецильність і найбільш тяжкий – ідіотія.

Найтяжча форма розумової відсталості – у ідіотів і імбецилів. Ідіоти безпомічні, деякі з них не можуть навіть сидіти, говорити, ходити, самотійно їсти. У них відсутні елементарні навички, вони не розуміють, коли до них звертаються, не впізнають оточуючих. Тільки деяких можна навчити ходити, говорити, виконувати елементи самообслуговування. За такими дітьми необхідно здійснювати постійний контроль, наполегливо і терпляче привчати їх до своїх вимог.

Імбецили – це особи, які не можуть самотійно орієнтуватися в житті, також потребують постійної опіки, але можливості їх розвитку інші, ніж у дітей попередньої групи. Імбецили мають певні уявлення про конкретні предмети, але не мають понять. Деякі з них вчаться читати, писати, лічити, простому ремеслу, але виконують ці дії механічно, без достатнього усвідомлення їх змісту. У процесі виховання їхні уявлення дещо розширюються; вдається подолати і деякі вади фізичного розвитку, мови: координованішою стає ходьба, рухи рук, чіткішою – вимова.

Серед розумово відсталих близько 75% становлять діти з легким ступенем розумової відсталості – дебіли. У таких дітей насамперед недорозвинені складні форми пізнавальної діяльності, зокрема такі розумові операції, як аналіз, порівняння і найбільше – узагальнення й абстрагування. Мислення дебілів має конкретний характер, коло уявлень бідне, обмежене. У них слабо розвинена увага, особливо довільна, має місце загальне зниження пам'яті і недорозвиток її вищої форми – словесно-логічної. У дебілів знижене критичне ставлення до себе, підвищена схильність до навіювання,

недостатньо адекватне само оцінювання. Мова їх бідна, аграматична, з істотними порушеннями звуковимови.

Таким дітям властиві також недостатня самостійність, ініціативність, активність. Серед них є в'ялі, загальмовані і, навпаки, збуджені, розгальмовані.

Особливості психічного розвитку дебілів певною мірою піддаються коригуванню, якщо створити відповідні умови виховання в сім'ї.

Дуже важливо передбачити й упереджувати дію чинників, що збуджують дитину. Так, наприклад, розумово відсталі діти не переносять сильних подразників, стають збудженими, неслухняними, вередують тощо. Тому слід уникати голосних різких розмов, сварок, безкінечних зайвих зауважень. Шум – особливо сильний подразник для неповноцінної нервової системи. Голосна музика, занадто рухливі галасливі ігри, підвищений тон оточуючих – діють на дитину негативно.

Переважає більшість розумово відсталих дітей має вади і фізичного розвитку: недорозвинена м'язова система і кістковий апарат. Рухи такої дитини незграбні, хаотичні, повільні, в'ялі, напружені, з великими труднощами переходить з одного руху на інший, вона погано орієнтується у просторі.

Зміцненню фізичного стану дитини сприяють звичайна ранкова, ритмічна та лікувальна гімнастика, масаж, водні процедури, рухливі ігри, робота на свіжому повітрі, заняття спортом.

Під час прогулянок увагу дитини зосереджують на тих чи інших об'єктах, предметах, враховуючи при цьому доступність і практичну необхідність. Слід пам'ятати, що розумово відстала дитина сприймає все в повільному темпі, недостатньо диференційовано, погано запам'ятовує і розуміє те, що бачить, чує. Тому, щоб у неї утворилися певні уявлення про предмети чи об'єкти, потрібні час і багаторазове повторювання.

Для розумово відсталої дитини необхідно створити умови для набуття навичок колективної гри, гри удвох, утрьох. Адже, як правило, нормальні діти не приймають її в гру, і вона, погано розуміючи суть гри, тиняється серед дітей, заважає їм. Тому краще організувати гру такої дитини з меншими за віком дітьми. Граючись з ними, розумово відстала дитина стає добрішою, вчиться поступатися, спілкуватися, активно говорити. Через гру дитину можна залучити до самообслуговування, виконання домашніх доручень, побутової праці.

Вправа «Визначення терміну «розумова відсталість».

Учасники повинні на протязі декількох хвилин поміркувати і запропонувати своє визначення терміну «розумова відсталість». Тренер разом з учасниками обговорює запропоновані кожним визначення.

Вправа «Основні потреби і проблеми, які виникають у людей зі зниженим інтелектом».

Учасникам пропонується визначити проблеми розумово відсталих дітей.

Потрібно визначити, що це повинні бути 3-4 основні, за думкою учасників, проблеми. Виділені проблеми записуються на дошці. Окремо слід в'яснити причини, котрі призводять до виникнення проблем у людей зі зниженим інтелектом. Учасники повинні вміти розрізняти проблеми, котрі виникають внаслідок особливого стану людей зі зниженим інтелектом, а також ті, котрі виникають внаслідок негативного ставлення суспільства до зазначеної категорії людей.